

вважати, що діяльнісні способи впливу є одним із суттєвих резервів комп'ютерних технологій, а їх ефективне використання у вищій школі вимагає відповідного методичного осмислення.

Висновки. Зазначені вище положення дозволяють зробити висновки про те, що розвиток творчих здібностей майбутніх учителів образотворчого мистецтва належить до складних і багатоаспектних процесів. Характерними ознаками його є те, що творчі здібності, зумовлені у своєму розвитку багатьма чинниками, знаходяться у залежності від мотиваційної, емоційно-чуттєвої, інтелектуальної та діяльнісної сфер особистості, відзначаються характерними способами виявлення. Це дає підстави вважати, що педагогічні рішення, пов'язані з розвитком творчих здібностей майбутніх учителів образотворчого мистецтва, повинні носити системний характер, охоплювати найважливіші їх прояви.

Прийняття правильних педагогічних рішень та здійснення ефективної навчально-виховної роботи в зазначеному напрямі передбачає комплексне методичне забезпечення розвитку творчих здібностей майбутніх учителів образотворчого мистецтва в умовах застосування комп'ютерних технологій. Основними параметрами такого методичного забезпечення має бути: програмно-цільове спрямування педагогічного впливу на розвиток особистості, формування у студентів художньо-графічних факультетів зацікавленого ставлення до розвитку власних творчих сил, розкриття можливостей розвитку творчих здібностей студентів у процесі освоєння художньо-естетичних цінностей, організація художньо-творчого діалогу студентів з мистецтвом, використання найважливіших способів впливу на творчу активність майбутніх педагогів-художників.

УДК 37.034:372.853

МОРАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ В ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ ФІЗИКИ НА ЗАСАДАХ КУЛЬТУРОЛОГІЧНОГО ПІДХОДУ

Попова Т.М., к.пед.н., доцент

Керченський морський технологічний інститут

У статті розглядається проблема морального виховання при введенні культурологічних знань у навчальний процес із фізики з метою розвитку освіченого, інтелектуального, творчого фахівця, який має моральну свідомість і високі моральні якості. Розглядаються моральність, культура, культурологія і наука з точки зору філософії і методики навчання фізики.

Ключові слова: моральність, культура, культурологічний підхід, наука, навчання фізики.

Попова Т.Н. МОРАЛЬНОЕ ВОСПИТАНИЕ В ПРОЦЕССЕ ОБУЧЕНИЯ ФИЗИКЕ НА ОСНОВЕ КУЛЬТУРОЛОГИЧЕСКОГО ПОДХОДА /Керченский морской технологический институт, Украина.

В статье рассмотрена проблема морального воспитания при введении культурологических знаний в учебный процесс по физике с целью развития образованного, интеллектуального, творческого специалиста, который имеет моральное сознание и высокие моральные качества. Рассматриваются моральность, культура, культурология и наука с точки зрения философии и методики обучения физике.

Ключевые слова: моральность, культура, культурологический подход, наука, обучение физике.

Popova T. MORAL EDUCATION DURING STUDYING PHYSICS ON A BASIS OF THE CULTUROLOGICAL APPROACH / Kerch Marine Technological Institute, Ukraine

The problem of moral education at introduction culturological knowledge in educational process on physics with the purpose of development of the educated, intellectual, creative expert which has

moral consciousness and high moral qualities. The morals, culture (culturological) and a science are examined from the point of view of philosophy and the methods of training of physics.

Key words: moral, culture, culturological approach, science, physic education.

Гуманістична спрямованість сучасної фізичної освіти націлена на всебічний розвиток особистості та її моральне виховання. Питання морального виховання в процесі навчання фізики ставилися ще донедавна виключно із заідеологізованих позицій «комуністичної моралі». Така позиція заперечувала або обмежувала існування загальнолюдської моралі, визнання загальнолюдських цінностей, духовної культури, культурологічного підходу і т.д., а отже обмежувала і відповідні можливості реалізації морального виховання, і зокрема, у фізичній освіті. І.Я. Ланіна стала першим дослідником у методиці навчання фізики, яка в 1985 році, разом із початком «перебудови», за рік до подій Чорнобиля, побіжно торкнулася у своїй монографії соціального смислу проблеми «наука і моральність», гуманістичної сутності фізичної науки, хоча і на тодішніх ідеологічних засадах, розглянувши значущість пізнавального інтересу на уроках фізики у формуванні моральних переконань учнів [1, 107-124].

У статті буде розглянуто **проблему** визначення загальних можливостей реалізації морального виховання при уведенні культурологічних знань у педагогічний процес з фізики як у середній, так і вищій школі. Необхідність уведення культурологічних знань у зміст навчання фізики пояснюється зміною освітньої парадигми, за якої сучасна педагогіка розглядається як «...особлива галузь знань про освіту, що забезпечує процес відтворення людської культури при змінах поколінь і спрямована на розвиток особистості [2, с.36]».

Гуманність людини у філософії належить до категорії моральних цінностей, які є відображенням знань про моральність, що одержує людина в процесі навчання, із життєвим досвідом. Як формуються моральні цінності? Один із шляхів формування в учнів та студентів моральних якостей ми бачимо в дотриманні культурологічного підходу до вивчення фізики - реалізації гуманістичної спрямованості фізичної освіти на засадах уведення в зміст навчання культурологічних знань.

Із точки зору філософії наукові знання відносяться до категорії істинних знань, культура, культурологічні знання – до категорії ціннісних знань. Можна припустити, що дотримання культурологічного підходу в навчанні фізики передбачає діалог і синтез істинних (наукових) та ціннісних (культурологічних) знань. Результатом такого синтезу має стати виховання високо моральної людини, що є метою гуманістичної спрямованості освіти.

Сучасні автори робіт із культурології С. Бабушкін, Б. Губман, П. Гуревич, В. Добриніна, Г. Драч, Б. Єрасов, С. Іконнікова, М. Каган, Н. Кравцова, В. Кутирєв, Ю. Лотман, А. Маркова, Л. Нікітіч, В. Півоев, Ю. Перов, Є. Попов, В. Прозерський, А. Радугін, В. Розін, Е. Юровська та ін. розглядають культурологічні знання з точки зору філософії та історії культури.

Наука презентує тільки одну із численних сторін людської культури, є її частиною і є продуктом життєдіяльності людини. Науці, як і культурі, людина навчається все своє життя. Синтез культурологічних і наукових знань спрямовує навчально-виховний процес як у середній, так і у вищій школі на виховання гуманної, високо моральної особистості.

Критеріями морального виступають такі моральні категорії, як добро, гуманність, справедливість, чесність. Моральна свідомість відображає закони суспільного розвитку у **ціннісній** формі. До основних цінностей належать, перш за все, ідеї добра і гуманності. **Моральна свідомість** – це основна форма суспільної свідомості, в якій знаходять відображення загальноприйняті нормативи і оцінки людської діяльності [3, 498, 503]. Моральні якості поділяються на три групи: доброти, справедливості, чистоти

і розглядаються в категоріях етики. Вони є суттю особистісних людських чеснот [4, 198]. Такі моральні категорії, як сумління, почуття власної гідності та честі, відображають можливість кожної людини самостійно і вільно визначати і спрямовувати свою поведінку без постійного контролю з боку суспільства. Гідність особистості полягає в усвідомленні свого значення та права на увагу оточуючих, а сумління – це моральне самоусвідомлення людини, що виконує функцію оцінювання її вчинків з точки зору їхньої суспільної значущості та контролю над ними. За Л.М. Толстим сумління – вірний керівник життя людей. Моральність – це “іскра”, що запалена у свідомості людини, яка навчилася жити спільно та враховувати інтереси інших.

Моральність – це та фундаментальна риса, яка визначає особистість. Народжений людиною може і не стати людиною в справжньому сенсі: він може піднятися, а може й упасти. Без моральності неможливе буття суспільства. У цьому сенсі моральна свідомість – це необхідний фактор прогресу людського суспільства, його гуманітаризації. Загальний прогрес свідомості людства невіддільний від прогресу його моральної свідомості. Кажучи про тісний зв'язок прогресу моральної свідомості із загальним прогресом людства, у тому числі з його інтелектуальним прогресом, неприпустимо спрощувати це взаємовідношення: моральний прогрес не прямо пропорційний інтелектуальному, тому що розумний – не завжди моральний. Моральна свідомість стає все більш розгалуженою і збагаченою разом із соціально-історичним прогресом людства, удосконаленням всіх сторін його життя: економічною, соціально-політичною, науково-технічною, духовною. Моральність є засобом піднесення людства; із сил, що його формують, моральність – перша [3, 498 - 500].

Основними елементами моральної свідомості є система цінностей і ціннісних орієнтацій, етичні почуття, моральні судження, моральні ідеали та історично сформована система категорій моралі.

Значення ціннісних орієнтацій моральної свідомості полягає в тому, що вони забезпечують змістову і функціональну єдність її структури, характеризують її загальну спрямованість. Відомі різні системи цінностей, які мають різні загальні спрямованості залежно від домінуючих у них елементів: гуманізм, прагматизм, екзистенціалізм тощо.

Суттєвим елементом моральної свідомості є етичні почуття. Формування моральних переконань і принципів можливе тільки при умові їх емоційного переживання. Без цього моральні поняття, моральні категорії, раціонально отримані знання про добро і зло, сприйняті лише на рівні реєстрації інформації, не можуть служити перетворенням до мотивів поведінки особистості. Етичні почуття показують, можлива або ні щодо особистості, моральна основа того чи іншого задуму та способу його реалізації. Тільки в органічному зв'язку з етичними почуттями моральні норми і моральні принципи можуть визначати мотиви та всю лінію поведінки особистості [3, 503 - 504].

Відзначимо, що залежно від історичних умов категорії моралі і культури змінюються, наповнюються щоразу новим конкретно-історичним змістом, і організують навколо себе всю систему морального усвідомлення епохи. Найбільш універсальними цінностями морального усвідомлення, які пронизують собою всю всесвітню історію, всі народи і типи культур, модифікуючи їх у різні історичні епохи, є поняття добра і зла, та пов'язані з ними поняття смислу життя, щастя, справедливості, сумління. Із появою теорії моралі добро пов'язується з ідеями соціального прогресу, гуманізму. Сучасна філософія бачить реальну діалектику і взаємоперетворення добра і зла. За Гегелем, зло може виступати не тільки як руйнівна сила, але і як творча сила історії, тому що всякий крок уперед до прогресу є заперечення старого, і в цьому сенсі зло обертається добром. Гете в цьому бачив момент сумніву, заперечення, що необхідні для зухвалого руху людського розуму до пізнання істини.

Прагнення людини до найбільш повної самореалізації в життєдіяльності досягається тільки в творчій праці, боротьбі, що спрямовані на досягнення. Усе, що пов'язане для людини із смыслом її життя, оцінюється нею з точки зору щастя, а воно може бути істинним лише тоді, коли діяльність людини набуває суспільного визнання, суспільної цінності. Реалізуючи себе в праці, творчості, людина залучається до загальної культури [3, 504 - 505].

У сучасній дидактиці є визнання того факту, що людина стає творцем культури не лише в матеріальному виробництві після отримання освіти, але вже і в процесі вивчення основ наук у школі і вищому навчальному закладі. А.В. Хуторський розглядає культуротворчу функцію навчання, що реалізується розглядом та наступною рефлексією в освітньому процесі культурно-історичних аналогів (особливих культурологічних знань – *Т.П.*), які відображають культурні досягнення людства в основах наук, мистецтв, технологій у формі понять, законів, принципів і методів, текстових, художніх і інших творів. Так відбувається формулювання і співставлення учнями власних версій, бачення ними культурологічних і *моральних проблем (курсив наш. – Т.П.)*, зіткнення учнівських позицій. У дитячій самореалізації звучать інколи мотиви тих думок і ідей, які властиві „великій науці”, стародавнім і сучасним ученим. Такі створювані дітьми творчі результати – історичні дослідження і твори, складені родоводи, створені власні версії і теорії мають не тільки навчальну, але і культурологічну значущість, поскільки сприяють прирощенню культури [5, 202]. Розгляд культурно-історичних аналогів у навчанні фізики сприятиме і формуванню моральної свідомості вихованців.

Необхідність у філософському осмисленні культури виникла дуже давно. Протягом всієї історії філософська думка обговорювала проблему фундаментального розходження між тим, що існує незалежно від людини, – світом, природою, і тим, що створено людиною як у зовнішньому, так і в особистісному, фізичному і духовному бутті. Уже в древньогрецькій філософії народилося уявлення про “техне” (від гр. *technē* – мистецтво, майстерність [6, 688]) як митецької практичної діяльності, майстерності, що створює необхідний людині предметний. Греки усвідомили творчу силу людини, завдяки якій вона стає “мірою всіх речей” за класичною формулою Протагора.

У подальшому розвитку філософської думки в Європі культура як сукупний результат людської діяльності мала різні термінологічні позначення – “цивілізація” (від лат. *civilis* – цивільний, суспільний, державний – рівень суспільного розвитку і матеріальної культури, досягнутий даною суспільно-економічною формацією [6, 771]), “виховання” (діяльність щодо передачі новим поколінням суспільно-історичного досвіду; планомірний і цілеспрямований вплив на свідомість та поведінку людини з метою формування певних понять, принципів, ціннісних орієнтацій, які забезпечують необхідні умови його розвитку, підготовки до суспільного життя і продуктивної праці [7, 65]), “освіта”, “формування” (від лат. *formare* – утворювати, складати [6, 745]). У XVIII столітті ці терміни вживались як синоніми, а потім все строгіше виокремлювались.

Формувалась і культурологічна думка і рефлексія (від лат. *reflexio* – роздуми, аналіз власних думок і переживань [6, 609]) у загальному полі філософської думки. Філософія культури (*Kulturphilosophie*) стала необхідною і органічною складовою частиною філософського осмислення буття, світу та людини у світі [8], набула розвитку і психологія культури [9]. У XVIII столітті одержали обґрунтування погляди про тристоронню будову духовних здібностей людини: *розуму, волі та почуття*, які народжують ціннісну тріаду “*істина – добро – краса*” і реалізуються у таких результатах діяльності людини, як *наука, моральність, мистецтво*. У наш час кількість визначень поняття “культура” сягає трьох тисяч.

Історично культуру пов'язують із гуманізмом. В основі культури є міра розвитку людини. Ні досягнення техніки, ні наукові відкриття самі по собі не визначають рівні культури суспільства, якщо в ньому відсутня людяність, якщо культура не спрямована на удосконалення людини. Таким чином, критерієм культури є гуманізація суспільства. Мета культури – всебічний розвиток людини. Головною функцією культури є людино-ствірна або гуманістична. Усі інші пов'язані з цією функцією чи впливають з неї. Критерієм оцінювання рівня культурності є її моральний та інтелектуальний зміст [10, 10-11].

На певному історичному етапі розвитку культури людства виникає і наука. Однією із провідних функцій науки є пізнання світу, яка полягає в тому, щоб відпрацьовувати, виробляти і теоретично систематизувати об'єктивні знання про дійсність. Наука включає діяльність для одержання нових знань, їх нагромадження, зберігання і розповсюдження. Отримані в попередні епохи та нові наукові знання утворюють у сукупності *наукову картину світу*.

Формуватися може і загальнонаукова картина світу. У цьому випадку визначним елементом щодо представлення картини світу буде провідна галузь пізнання. У сучасному природничо-науковому пізнанні лідируюче положення займає *фізична картина світу*. Тому фізика як наука і як навчальний предмет у сучасній освіті виконує світоглядну функцію щодо навчання і виховання учнів та студентів. Після наукової революції XVII століття і до кінця XIX століття фізична картина світу будувалась на базі класичної механіки. Сучасна фізична картина будується на основі квантової механіки, теорії відносності. Безпосередньою метою науки є опис та передбачення, прогнозування процесів і явищ довкілля. Наука – засіб освоєння світу, але на відміну від інших видів діяльності наука працює як у сфері матеріального виробництва, так і в духовній сфері.

Пізнавальні функції науки тісно пов'язані з вихованням. Виховання передбачає формування певних ціннісних орієнтацій і моральних якостей. Для науки як системи знань вищою цінністю є досягнення істини, а істина в морально-етичному плані нейтральна, тому моральне оцінювання не може бути застосоване в самій істині, воно може відноситися тільки до способу, методу отримання знань (який дослідник: чесний, справедливий, самостійний, мужній) або діяльності щодо застосування результатів дослідження. Тут виникає проблема співвідношення науки і моралі, судження про яку можна скласти залежно від цілей застосування відкриттів. Учений несе моральну відповідальність за соціальні наслідки антигуманного застосування його відкриття [10, 167 - 168].

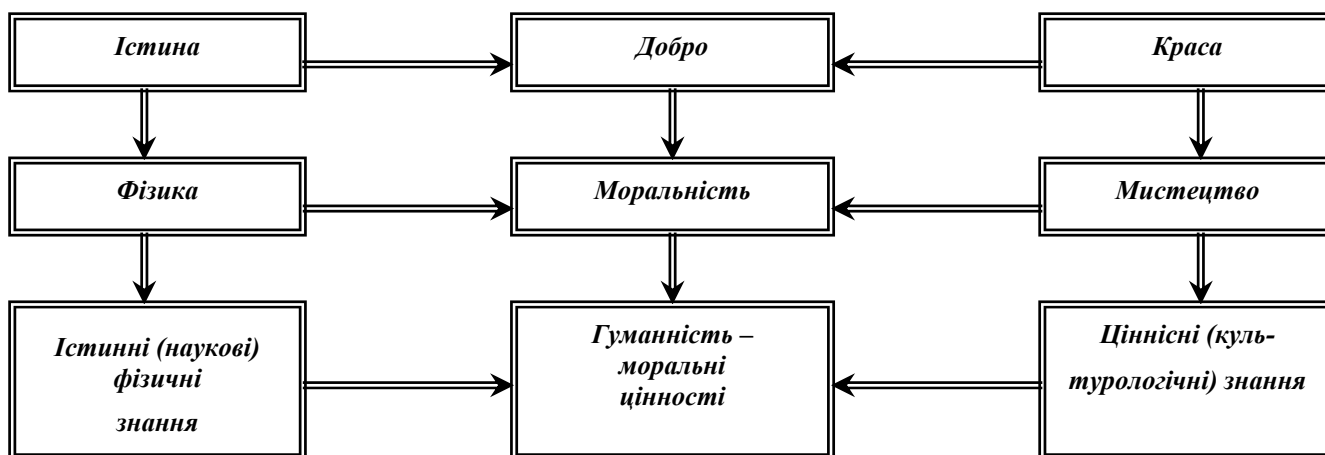

Рис. 1. Можливості морального виховання на основі розгляду зв'язків фізичного і культурологічного знання в гуманістичній парадигмі освіти

На рис.1 зображено можливі зв'язки фізичного і культурологічного знання та моральних категорій за умов реалізації гуманістичної парадигми освіти.

Наука є продуктом життєдіяльності людини і висвітлює тільки одну із багатьох сторін людської культури. Науці і культурі людина навчається все своє життя. Як навчити майбутніх громадян і патріотів своєї Батьківщини не повторювати помилок, відомих в історії, що призвели до світових катастроф тільки тому, що на першому місці у вчених і політиків було егоїстичне «Я»?

Приклади громадянської позиції, високої гуманістичної моралі вчених-фізиків, винахідників техніки у світі і Україні повинні розглядатися в змісті фізичної освіти. Учні і студенти повинні знати приклади громадянської позиції стосовно ядерної зброї і миротворчої діяльності А. Ейнштейна (2005 рік оголошений ООН видатною подією в культурному часописі людства - роком А. Ейнштейна), А.Д. Сахарова, видатних українських вчених та ін. Після багатьох років роботи зі створення термоядерної зброї та керованої термоядерної реакції академік А.Д. Сахаров писав: «... я відчув себе відповідальним за проблему радіоактивного зараження при ядерних випробуваннях... Я стикався з великими труднощами при спробах роз'яснити цю проблему, з небажанням розуміти...» [11, 5]. Феномен моральної позиції і вимогливості видатних фізиків сучасності – А. Ейнштейна, А.Д. Сахарова – вражає. Такі люди, як би не було їх мало, якою би не були вони рідкістю, допомагають нам у щоденній нелегкості нашого життя, вони відновлюють віру в красу людської душі, ту саму красу, що може врятувати світ [Там само, 127].

Наука – елемент культури. Без науки культура не може успішно здійснювати свої основні соціальні функції. Поняття “наука” і “культура” не тотожні, поняття “культури” ширше. Наука не враховує всі сфери матеріальної культури (засоби виробництва, ужиття, одяг, засоби транспорту і зв'язку тощо) та духовної культури (мистецтво, моральні теорії і погляди) [10, 168]. Побачити своєрідність науки як складової культури можна у співставленні, наприклад, із мистецтвом. Наукова творчість відрізняється від художньої: якщо мистецтво спрямоване на закріплення суб'єктивного начала в сприйнятті світу, то наукові знання – об'єктивні. Для мистецтва характерне образне мислення, для науки – понятійне. По-різному впливають наука та мистецтво на людину: мистецтво торкається почуттєво-образних сторін творчих здібностей людини, наука – інтелектуально-понятійних.

Наука збагачує людину, її інтелектуальний світ, сприяє її розвитку. Наука виробляє відповідний механізм передачі знань новим поколінням. Але пізнавальна функція науки знаходиться в залежності від умов соціально-економічного стану суспільства, у тому числі від його культури. Культура в кожен конкретну історичну епоху створює загальний спосіб бачення дійсності. Наука з'являється тільки на певному рівні соціально-економічного розвитку суспільства, коли народжується потреба в наукових знаннях, і на відповідному рівні розвитку культури, яка формує сприятливу атмосферу щодо виникнення і розвитку наукових знань. Це означає, що наука народжується в надрах певної культури [10, 168 - 169]. Тому, як показує педагогічний досвід, у навчанні фізики важливо зберегти генезу наукового фізичного знання як складової культури людства, здійснювати культурологічний підхід, одночасно вивчаючи не тільки фізичні знання, а і факти із історії фізики як частини культури на прикладах матеріальної і духовної культури відповідної епохи, коли були відкриті і пояснені фізичні явища і закони.

Висновки. Можливості формування і виховання гуманістичної високоморальної особистості, яка в майбутньому може взяти на себе обов'язки за близьких, людство, за Землю – “планету людей” у фізичній освіті значно розширюються за умов реалізації культурологічного підходу. Гуманістична спрямованість фізичної освіти на засадах

культурологічного підходу сприятиме розвитку творчих здібностей учнів та студентів, активізації пізнавальної і культуротворчої діяльності, формуванню особистості як суб'єкта культури і морального світогляду.

Перспективою подальших розвідок має стати визначення основних напрямків вирішення завдань морального виховання в навчанні фізики за умов реалізації культурологічного підходу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ланина И.Я. Формирование познавательных интересов учащихся на уроках физики. – М.: Просвещение, 1985. – 128 с.
2. Рудницька О.П. Педагогіка: загальна і мистецька: Навчальний посібник. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2005. – 360 с.
3. Спиркин А.Г. Основы философии: Учеб. пособие для вузов. – М. Политиздат, 1988. – 592 с.
4. Данилевский Н.Я. Россия и Европа. - М.: Книга, 1991. – 574 с.
5. Хуторской А.В. Современная дидактика: Учебник для вузов. – СПб: Питер, 2001. – 544 с.
6. Словарь иностранных слов / Под ред. И.В.Лехина, Ф.Н.Петрова. - М.: Гос. изд-во иностр. и национальных словарей, 1955. – 856 с.
7. Психология: Словарь / Под общ. ред. А.В.Петровского, М.Г.Ярошевского. – 3-е изд., испр. и доп. – М.: Политиздат, 1990. – 494 с.
8. Философия культуры. Становление и развитие / Под ред. М.С.Кагана, Ю.В. Петрова, В.В. Прозерского, Э.П. Юровской. - СПб.: Лань, 1998. – 448 с.
9. Психология и культура /Под ред. Д. Мацумото. – СПб.: Питер, 2003. – 718 с.
10. Культурология. История мировой культуры: Учеб. пособие для вузов / А.Н. Маркова, Л.А. Никитич, Н.С. Кривцова и др.; Под ред. проф. А.Н. Марковой. – М.: Культура и спорт, ЮНИТИ. – 1995. – 224 с.
11. Сахаров А.Д. Мир, прогресс, права человека: Статьи и выступления. - Л.: Сов. писатель. - 1990. - 128 с.

УДК 37.018.5:37.026

МОНІТОРИНГ ЯКОСТІ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ: МЕТА, ФУНКЦІЇ, ПРИНЦИПИ ТА ОСНОВНІ ЗАВДАННЯ

Приходько В.М., к. пед. н., в.о. доцента

Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти

У статті проаналізовано тлумачення основних дефініцій моніторингу якості загальної середньої освіти; розглянуто сутність моніторингу якості освіти. Визначено узагальнені вимоги до вирішення проблеми на законодавчому рівні.

Ключові слова: моніторинг, якість загальної середньої освіти, об'єкт моніторингу.